

ombudsman
veřejný ochránce práv

JAK MLUVIT A PSÁT O LIDECH A S LIDMI S POSTIŽENÍM

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV

2020

Obsah

Úvodem	4
Příprava na psaní článku nebo natáčení.....	5
1. Základní modely postižení.....	5
1.1 Medicínský model postižení	5
1.2 Sociální model postižení	5
1.3 Biopsychosociální model postižení	5
2. Jak mluvit a psát o lidech s postižením – zásady	6
2.1 V první řadě jsme všichni lidé (zásada „people first“)	6
2.2 Člověk se (zdravotním) postižením.....	6
2.3 Lidé s postižením nejsou vždy pacienti.....	7
2.4 Musí být postižení skutečně zmíněno?	7
2.5 vyhněte se extrémům	7
2.6 Vyhněte se dramatickým výrazům	7
2.7 Nevhodné termíny.....	8
3. Jak mluvit a psát o lidech s postižením – praktické příklady	8
4. Příprava vhodných podmínek pro setkání	13
Během rozhovoru nebo natáčení.....	14
5. Doporučení společná pro lidi se všemi typy postižení	14
5.1 Vždy mluvejte přímo s člověkem s postižením.....	14
5.2 Komunikujete s rovnocennými partnery	14
5.3 Neprojevujte lítost bez důvodu	14
5.4 Nabídněte svou pomoc, ale nevnucujte ji	14
5.5 Buďte vstřícní.....	14
5.6 A hlavně – nebojte se komunikovat s člověkem s postižením	14
6. Doporučení pro komunikaci s lidmi podle povahy jejich postižení.....	15
6.1 Komunikace s člověkem s tělesným postižením.....	15
6.2 komunikace s člověkem se zrakovým postižením	15
6.3 Komunikace s člověkem se sluchovým postižením	16
6.4 Komunikace s člověkem s kombinací zrakového a sluchového postižení	18
6.5 Komunikace s člověkem s mentálním postižením	19
6.6 komunikace s člověkem s psychosociálním postižením	19
6.7 Komunikace s člověkem s poruchou autistického spektra	20

6.8 Komunikace s člověkem s narušenou komunikační schopností.....	21
Fotografování a natáčení.....	22
Závěrem.....	23
Poděkování za spolupráci.....	23
Zdroje.....	24
Knihy, monografické publikace.....	24
Elektronické zdroje, web.....	25
Právní předpisy.....	26

Úvodem

Manuál je praktickým pomocníkem pro novináře v situaci, kdy se např. při psaní článku či při tvorbě televizní reportáže setkají s člověkem s postižením. Tento text jsme připravili na základě studia zahraničních manuálů podobného charakteru a také dalších materiálů.¹ Zároveň jsme oslovili samotné lidi s postižením a odborníky, např. z oblasti komunikace, speciální pedagogiky či lingvistiky.²

Při tvorbě manuálu jsme si uvědomovali, že jazyk se v průběhu času neustále vyvíjí a že různí lidé a skupiny mají různá přesvědčení o tom, jaký jazyk by měl být použit. Doporučení, která jsou v manuálu, proto nepovažujeme za neměnná, a doufáme, že budou sloužit k otevření diskuse nad tématem komunikace s lidmi a o lidech s postižením.

V manuálu Vás provedeme všemi fázemi Vaší tvorby. V první části manuálu s názvem „**Příprava na psaní článku nebo natáčení**“ Vám přiblížíme tři základní pohledy, jak přistupovat k lidem s postižením. Především se v této části ale soustředujeme na představení zásad o tom, **jak psát a mluvit o lidech s postižením**. Také zde přidáváme přehled termínů, které nemusí být vhodné používat v souvislosti s lidmi s postižením, včetně návrhu vhodných alternativ.

V druhé části manuálu s názvem „**Během rozhovoru nebo natáčení**“ se věnujeme radám, **jak komunikovat s lidmi s postižením** během samotného setkání. V neposlední řadě zde dáváme tipy, jakým způsobem je vhodné lidi s postižením fotografovat či natáčet.

Věříme, že tento manuál bude pro Vás užitečný, a také, že jeho používání v konečném důsledku přispěje ke změně pohledu společnosti na lidi s postižením. Způsob prezentace lidí s postižením v médiích totiž ovlivňuje názory Vašich diváků, čtenářů či posluchačů.

1 Všechny použité zdroje naleznete na konci tohoto manuálu.

2 Jmenný seznam lidí, kteří s námi na textu manuálu spolupracovali, naleznete v kapitole „Poděkování“ na konci manuálu.

Příprava na psaní článku nebo natáčení

1. Základní modely postižení

Pohled na lidi s postižením není jednotný. Tato různorodost se pak odráží i v médiích. Pro lepší pochopení toho, s jakými přístupy k lidem s postižením se můžeme ve společnosti setkat, je odborníky utvářena a popsána celá řada tzv. modelů postižení. Zde Vám představujeme alespoň některé z nich.³

1.1 Medicínský model postižení

Medicínský model se zaměřuje na zdravotní stav člověka, kdy je postižení vnímáno především jako nemoc a člověk s postižením jako příjemce péče. Člověk s postižením je také charakterizován jako někdo, kdo není samostatně schopen rozhodovat o svém životě. Zásadní je též zmínit, že medicínský model spatřuje problém na straně člověka s postižením, nikoliv na straně společnosti.⁴

1.2 Sociální model postižení

Sociální model již postižení nevnímá jako záležitost konkrétního člověka, ale vidí hlavní příčinu vzniku postižení ve společnosti samé, která (vědomě či nevědomě) opomíjí potřeby lidí s postižením a nevytváří dostatečné podmínky pro jejich začlenění a sociální participaci.⁵ Text Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením (dále jen jako „Úmluva“) vychází ze sociálního modelu.⁶

1.3 Biopsychosociální model postižení

Světová zdravotnická organizace vytvořila model, který v sobě kombinuje prvky obou výše uvedených modelů.⁷ Dle biopsychosociálního modelu se hodnotí pět komponent, které

3 Modelů postižení existuje celá řada. Dalším často zmiňovaným modelem je např. model charitativní, který představuje postižení jako životní tragédii. Člověk s postižením podle tohoto modelu může být často označován jako „chudák“ a může být vnímán jako objekt charity. (citováno z KRHUTOVÁ, Lenka. Argumentační základna pro prosazování a realizaci antidiskriminačních opatření ve vztahu k lidem se zdravotním postižením v ČR [dokument pdf]. Olomouc: Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených Olomouc, 2005 [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.nrzp.cz/dokumenty/Argumentacni_zakladna.pdf)

V souvislosti s lidmi se sluchovým postižením se uvádí i model kulturně lingvistický. Více o tomto modelu zde: Národní ústav pro vzdělávání. Výuka českého jazyka pro žáky se sluchovým postižením: čeština jako druhý jazyk [online]. 1. vydání. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2018 [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=83791&view=14026>

4 PANČOCHA, K. Postižení jako axiologická kategorie sociální participace. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 219 s. ISBN 978-80-210-6344-0.

5 OLIVER, M. Understanding Disability: From Theory to Practice. 1. vyd. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1996. 192 s. ISBN 0312158033.

6 Úmluva ve své preambuli pod písm. e) uvádí: „Uznávajíc, že zdravotní postižení je pojem, který se vyvíjí a který je výsledkem vzájemného působení mezi osobami s postižením a bariérami v postojích a v prostředí, které brání jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti, na rovnoprávném základě s ostatními.“

7 Z biopsychosociálního modelu vychází publikace: Světová zdravotnická organizace. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. Praha: Grada, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1587-2.

provázaně ovlivňují situaci daného člověka a vznik jeho postižení. Tyto komponenty zahrnují zdravotní stav, ale také faktory prostředí, faktory osobnosti, možnost sociální participace nebo míru soběstačnosti konkrétního člověka s postižením.⁸

Tip: medicínský model, kdy jsou lidé s postižením vnímáni v závislé roli, nedoporučujeme užívat, myslete na to při své práci v médiích.

2. Jak mluvit a psát o lidech s postižením – zásady

2.1 V první řadě jsme všichni lidé (zásada „people first“)

Lidé s postižením jsou v první řadě lidé. Pokud tedy mluvíme o určitém člověku, nemusí být vhodné na prvním místě uvádět jeho postižení. Tato formulace může vyvolat představu, že v centru pozornosti není člověk jako osobnost, ale jeho postižení. Obecně se tudíž doporučuje⁹ nepoužívat termín „postižený člověk“, ale spíše užívat termín „člověk s postižením“.

Identita člověka není utvářena pouze postižením.¹⁰ Z tohoto důvodu se též doporučuje nepoužívat jednoslovná označení, která člověka charakterizují právě jen prostřednictvím postižení, jako např. „nevidomý“, „vozičkář“, „autista“.

K zásadě „people first“ se ale někteří lidé s postižením nepřiklánějí. Naopak preferují termín „postižený člověk“ nebo např. termín „vozičkář“, jelikož své postižení vnímají jako významnou součást své identity. **Z tohoto důvodu tedy především doporučujeme respektovat preference daného člověka s postižením.**

2.2 Člověk se (zdravotním) postižením

Sousloví „zdravotní postižení“ je v českém prostředí běžně používáno, např. i v oficiálním překladu názvu Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením se s tímto spojením setkáme. Přesto doporučujeme přídavné jméno „zdravotní“ v souvislosti s postižením neužívat. Slovo „zdravotní“ je totiž úzce spojeno s medicínským modelem postižení, který se zaměřuje především na zdravotního stav člověka a nedává najevo respekt k lidem s postižením.

K této zásadě se však někteří lidé s postižením nepřiklánějí. Z tohoto důvodu tedy především doporučujeme respektovat preference daného člověka s postižením.

8 Více k tématu těchto komponent najdete zde: Světová zdravotnická organizace. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. Praha: Grada, 2008. s. 22, ISBN 978-80-247-1587-2.

9 Doporučení používat zásadu „people first“ naleznete např. ve zdrojích:

Disability Service Commission – Government of Western Australia. Words that work: A guide for media [dokument pdf]. West Australia, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.disability.wa.gov.au/Global/Publications/Understanding%20disability/words_that_work_media_guide.pdf, nebo v CET. Leitfaden für Medienschaffende in Luxemburg [dokument pdf]. Luxemburg, 2018 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <http://cet.lu/wp-content/uploads/2018/06/Leitfaden.pdf>.

10 Tamtéž.

2.3 Lidé s postižením nejsou vždy pacienti

Lidé s postižením jsou někdy **automaticky** označováni jako „*pacienti*“. To není žádoucí, neboť o pacientech mluvíme, jen když je někdo nemocný,¹¹ ne když má člověk např. tělesné postižení.¹² Samozřejmě, pokud člověk s postižením zrovna absolvuje nějaký typ léčby nebo je momentálně hospitalizován v nemocnici, je použití termínu pacient odpovídající.

2.4 Musí být postižení skutečně zmíněno?

Je postižení opravdu nezbytnou součástí příběhu? Pokud tomu tak není,¹³ postižení nedoporučujeme zmínit. Jestliže je postižení pro příběh naopak podstatné,¹⁴ je dobré o něm mluvit věcně, nikoliv jako o senzaci nebo o něčem, co by mělo čtenáře a diváky dojmout. Zvažte také, jestli je v rámci kontextu příběhu opravdu nutné uvádět vedle reálného věku člověka s postižením jeho věk mentální.

2.5 Vyhněte se extrémům

Lidé s postižením jsou někdy v médiích vyobrazováni extrémním způsobem, a to např. jako oběti, které je potřeba litovat, nebo jako hrdinové, kteří jsou obdivováni jen proto, že s nějakým postižením žijí. **V této souvislosti doporučujeme zvážit konkrétní okolnosti příběhu.** Není vhodné daného člověka automaticky litovat **jen z důvodu jeho postižení**, může totiž vést šťastný a plnohodnotný život.

Stejně tak není žádoucí člověka **jen z důvodu jeho postižení** heroizovat, jelikož každý člověk s postižením nemusí svůj život chápat jako boj plný překážek. Naopak, pro lidi s postižením může být přirozené žít aktivně, studovat, pracovat, cestovat a mít spoustu koníčků. Z tohoto důvodu doporučujeme užívat termíny jako „*zvládnout/přemoci/zdolat postižení*“ nebo „*navzdory postižení/ačkoliv je postižený*“ jen v situacích, kdy to okolnosti příběhu opravdu vyžadují.¹⁵

2.6 Vyhněte se výrazům, jejichž smysl neodpovídá tomu, co chcete říct

V souvislosti s postižením se často bezmyšlenkovitě používají výrazy, které jsou zaužívanými obraty: např. se uvádí, že člověk „*trpí postižením*“ nebo že je trvale „*upoután na vozík*“. Mluvčí často ani nepřemýšlí o skutečném významu těchto spojení. Ta přitom naznačují, že postižení je něco „dramatického“ nebo „politováníhodného“. Těmto výrazům je dobré se vyhnout, neboť vůbec nemusejí být v dané situaci adekvátní.

11 To, že je člověk s postižením vždy nemocný, odpovídá [medicínskému modelu postižení](#), z kterého nedoporučujeme vycházet.

12 Typicky lze uvést příklad, kdy jsou lidé žijící v domovech pro osoby se zdravotním postižením, označováni právě jako pacienti. Správnějším termínem je přitom klient nebo uživatel, a to podle terminologie zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

13 Člověk s postižením bude novinářem např. dotázán na jeho názor o potřebnosti zeleně v centru města.

14 Člověk s tělesným postižením bude novinářem např. dotázán na přístupnost vlakové dopravy.

15 V kontextu příběhu také zvažte, zda je postižení vůbec nutné zmiňovat podle [zásady č. 4](#).

2.7 Nevhodné termíny

Některé termíny, které se v minulosti běžně používaly, jsou již dnes považovány za zastaralé nebo zavádějící. Některé termíny mohou lidé s postižením dokonce vnímat jako urážlivé, a proto je nedoporučujeme užívat. Typickým příkladem je termín „mentální retardace“. Ten je sice stále oficiálním lékařským termínem, avšak častým společenským používáním tento termín získal hanlivý nádech.

Další nevhodné termíny naleznete v [tabulce](#) v následující kapitole.

3. Jak mluvit a psát o lidech s postižením – praktické příklady

Na zásady navazujeme tímto základním přehledem termínů, kterým je dobré se vyhnout. Zároveň uvádíme alternativy k těmto termínům, včetně krátkého vysvětlení:

NEVHODNÉ:	VHODNÉ:	VYSVĚTLENÍ:
Postižený člověk. Vozíčkář. Autista.	Člověk s postižením. Člověk pohybující se na vozíku/člověk s omezením hybnosti. ¹⁶ Člověk s poruchou autistického spektra.	Nedoporučujeme na první místo uvádět postižení člověka. Stejně tak nedoporučujeme používat jednoslovné výrazy spojené s postižením. Vždy však také zaleží na preferencích daného člověka s postižením. Viz zásada č. 1.
Člověk se zdravotním postižením.	Člověk s postižením.	Doporučujeme vynechat slovo „zdravotní“, neboť je spojené s medicínským modelem postižení . Viz zásada č. 2.
Invalida.	Člověk s postižením.	Samotný termín vznikl z latinského „invalidus“, což znamená slabý, neschopný nebo nemocný. ¹⁷ Takové pojetí člověka s postižením je už však podle našeho názoru překonané. ¹⁸

16 Termín „člověk s omezením hybnosti“ se používá pro označení člověka pohybující se na vozíku, člověka pohybující se pomocí berlí apod.

17 KROUPOVÁ, Kateřina. Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). s. 29. ISBN 978-80-247-5264-8.

18 Výraz „invalida“ nedoporučujeme užívat, i když si uvědomujeme, že tento termín je stále používán v českém právním prostředí, konkrétně ve spojení s institutem invalidních důchodů podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

		Použití pojmu „invalida“ může být navíc lidmi s postižením vnímáno jako hanlivé. Viz zásada č. 7.
Mentálně retardovaný. Debil. Imbecil. Idiot.	Člověk s mentálním postižením.	Tyto výrazy patří mezi vysoce hanlivé a opravdu důrazně nedoporučujeme jejich používání. Viz zásada č. 7.
Blázen. Choromyslný. Šílený. Slabomyslný.	Člověk s duševním onemocněním/ psychosociálním postižením. ¹⁹	Jedná se o urážlivé termíny. Viz zásada č. 7. Termín „psychosociální postižení“ je mezinárodně uznávaným termínem podle Úmluvy ²⁰ a vztahuje se k sociálnímu modelu postižení . ²¹ Lidé s osobní zkušeností někdy preferují, aby se o nich, pokud je takové označení vůbec nutné zmiňovat, mluvilo nebo psalo jako o „lidech s duševním onemocněním“. ²² Z tohoto důvodu tedy především doporučujeme respektovat preference daného člověka.
Blázinec.	Psychiatrická nemocnice.	Jedná se o urážlivý termín. Viz zásada č. 7.
Nízkofunkční autismus. Vysokofunkční autismus.	Porucha autistického spektra.	Toto dělení je v současné době negativně vnímáno především samotnými lidmi s poruchou autistického spektra. Ke každému

19 Podrobněji se tématu médií ve vztahu k lidem s duševním onemocněním věnuje tento dokument: Národní ústav duševního zdraví. Mediaguide: Informace, data a příběhy na jednom místě. Na rovinu o duševním zdraví a nemoci [dokument pdf]. Národní ústav duševního zdraví. [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <https://narovinu.net/wp-content/uploads/2019/04/mediaguide.pdf>.

20 Podle písm. e) preambule Úmluvy tato mezinárodní smlouva vychází ze sociálního modelu postižení.

21 To znamená, že užíváním tohoto termínu se zdůrazňují překážky, které mohou bránit lidem s tímto postižením se účastnit všech aspektů života, např. pracovat.

22 Někteří lidé preferují termín „duševní onemocnění“ právě proto, že takové označení vnímají jako součást své identity a také vidí takový termín jako srozumitelný.

		takovému rozlišení autismu se totiž váže předpoklad určitého rozsahu inteligence nebo možných projevů chování. Takové předjímání však není zcela vhodné, jelikož každý člověk je zkrátka jiný. Viz zásada č. 7.
Hluchý. Hluchoněmý.	Člověk, který je neslyšící. Neslyšící. ²³ Člověk se sluchovým postižením. ²⁴	Jedná se o urážlivé termíny. Lidé se sluchovým postižením totiž nejsou němí, pouze neslyší. Nic jim nebrání v tom, aby mluvili, nemají narušené mluvní ústrojí. Pokud se již narodili se sluchovým postižením a nikdy neslyšeli mluvit lidi kolem sebe, nemohli si mluvený jazyk osvojit napodobováním, jak je to u lidí, kteří slyší. ²⁵ Viz zásada č. 7.
Znaková řeč.	Znakový jazyk.	Termín „znaková řeč“ je již z odborného hlediska považován za zastaralý. ²⁶ Jednalo se o také termín matoucí, neboť byl dříve užíván jako zastřešující termín pro dva různé komunikační systémy, tj. „znakový jazyk“ ²⁷ a „znakovanou češtinu.“ ²⁸ Při použití termínu „znakové řeč“ pak nebylo jasné, o který z těchto dvou komunikačních systémů by se mělo jednat. Tato

23 To, jestli použijete termín „člověk, který je neslyšící“ nebo pouze kratší termín „neslyšící“ by mělo záležet na preferencích daného člověka s postižením. [Více v zásadě č. 1.](#)

24 Upozorňujeme, že termín „člověk se sluchovým postižením“ je širší než termín „člověk, který je neslyšící“. Termín „sluchové postižení“ je totiž zastřešující a zahrnuje pod něj všechny stupně sluchového postižení. Pokud je člověk neslyšící, znamená to, že vůbec (bez kompenzační pomůcky) neslyší nebo že má pouze zbytky sluchu.

25 Kronusová M. Otázky a odpovědi [online]. In: ASNEP [cit. 17. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.asnep.cz/otazky-a-odpovedi/>.

26 O tom, že je termín „znaková řeč“ zastaralý a matoucí se např. zmiňuje skupina odborníků v oblasti sluchového postižení pod tímto odkazem: Novela zákona o znakovém jazyce. In: ASNEP [online]. 2008 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.asnep.cz/novela-zakona-o-znakovem-jazyce/2008/10/10/>.

27 Znakový jazyk je přirozený jazyk, který je tvořen vizuálně – motorickými prostředky. To znamená, že je vnímán zrakem a produkován pomocí postavení prstů a rukou při artikulaci jednotlivých znaků. Ustáleny jsou určité tvary rukou, jejich postavení a pohyby, mimika, pozice hlavy a horní části trupu.

28 „Znakovaná čeština je komunikačním systémem, kdy je mluvená čeština doplňována izolovanými znaky, vypůjčenými ze znakového jazyka“ (§ 6 odst. 2 zákona č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob).

		<p>nejasnost pak ztěžovala práci odborníků, tlumočnicků, ale mášla i laickou veřejnost.²⁹</p> <p>Naopak termín „znakový jazyk“ je termínem jednoznačným a aktuálním, kterým označujeme svébytný³⁰ jazyk s vlastní gramatikou.</p>
Čtení ze rtů.	Odezírání.	<p>Termín „čtení ze rtů“ je někdy zaměňován s termínem „odezírání“.³¹</p> <p>„Odezírání“³² je termínem obecně uznávaným.³³ Odezírání je jedna z možností porozumění mluvené řeči, kdy člověk vnímá mluvenou řeč zrakem a rozumí obsahu sdělení nejen podle pohybů úst, ale i podle mimiky obličeje, výrazu očí a gestikulace.³⁴</p> <p>Naopak termín „čtení ze rtů“ je termínem nepřesným a zastaralým. Nelze totiž „číst“ ze rtů jako čteme písmena. Sluchem např. rozpoznáme přesně všechny hlásky, zrakem lze rozlišit jen asi třetinu z nich.³⁵</p>
Slepec.	Člověk, který je nevidomý.	Termíny „slepý“ nebo „slepec“, včetně víceslovných spojení

29 Více informací k problematice znakové řeči naleznete také zde: Co je znakový jazyk, znakovaná čeština. In: Ruce.cz. [online]. Praha, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>.

30 Znakový jazyk není mezinárodním jazykem. Každá národnost užívá svůj vlastní znakový jazyk, v České republice je to tedy český znakový jazyk.

31 Více k problematice termínu čtení ze rtů najdete zde: Odezírání není čtení ze rtů. In: Blog - iDNES.cz [online]. Praha, 2016 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <https://ztlumeno.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=546109>.

32 Více k problematice odezírání viz kapitola [Komunikace s člověkem se sluchovým postižením](#).

33 STRNADOVÁ, Věra. Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění: publikace na podporu Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením. 2. dopl. vyd. Praha: Helix, 2001, 158 s. ISBN 80-903-0350-1.

34 Tamtéž s. 6 až 16.

35 Tamtéž.

Slepý.	Nevidomý. ³⁶ Člověk se zrakovým postižením. ³⁷	obsahujícím tento termín, jsou urážlivé. ³⁸ Lidé se zrakovým postižením k tomuto termínu navíc uvádí, že je nepřesný. Použití termínu „slepý“ („slepec“) totiž vyvolává představu, že člověk nevidí vůbec. Takový termín je přitom používán pro všechny lidi se zrakovým postižením, i když těch, kteří alespoň do určité míry mohou svým zrakem vnímat okolní světa, je většina. Viz zásada č. 7.
Slepecká hůl.	Bílá hůl.	
Slepecký pes.	Vodící pes.	
Slepecké brýle.	Tmavé brýle.	
Slepecké písmo atd.	Braillovo bodové písmo.	
Trpí postižením.	On/ona má postižení.	Jeden z dramatických výrazů. Viz zásada č. 6.
Je upoután/připoután na vozík.	Pohybuje se na vozíku.	Používáním spojení „ <i>upoután na vozík</i> “ se vytváří dojem, že člověk je k vozíku trvale přivázan a že vozík je jeho neoddělitelnou součástí. Navíc pokud je člověk k něčemu připoután, znamená to,

36 To, jestli použijete termín „člověk, který je nevidomý“ nebo pouze kratší termín „nevidomý“ by mělo záležet na preferencích daného člověka s postižením. Více v [zásadě č. 1.](#)

37 Také upozorňujeme, že termín „člověk se zrakovým postižením“ je širší než termín „člověk, který je nevidomý“. Termín „zrakové postižení“ je totiž zastřešující a zahrnujeme pod něj všechny stupně zrakového postižení, např. i slabozrakost. Člověk, který je nevidomý, je však ten, který vůbec nevnímá okolní svět zrakem.

38 Jste nevidomý nebo slepý?. In: Okamžik [online]. Praha, 2013 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/Komunikace/jste_nevidomy_nebo_slepy.html.

		že je nepohyblivý. Vozík ale naopak slouží k usnadnění pohybu. ³⁹ Viz zásada č. 6.
--	--	---

4. Příprava vhodných podmínek pro setkání

Před samotným setkáním s člověkem s postižením je dobré věnovat pozornost přípravě vhodných podmínek pro rozhovor nebo natáčení. Je důležité zvážit:

- Povahu postižení člověka, s kterým se máte setkat, a z toho vyplývající potřeby. **Na tyto potřeby se předem zeptejte.**
- Vhodné místo. Může být podstatná např. bezbariérovost, eliminace rušivých podnětů (hluk), přiměřené osvětlení apod.
- Jestli člověk s postižením bude během setkání potřebovat přítomnost někoho dalšího, např. člověk se sluchovým postižením může potřebovat tlumočnicka⁴⁰ znakového jazyka,⁴¹ člověk s mentálním postižením si může přát doprovod někoho, kdo mu dobře rozumí a kdo mu také umí informace vhodně vysvětlit.
- Možnost předem předat otázky k rozhovoru či jiné potřebné informace v písemné podobě, včetně Vašeho jména a jména organizace/médií, pro která pracujete. Pro některé lidi s postižením bude tento krok podstatný, protože se k textu budou moci kdykoliv vrátit, a to před Vaším setkáním i po něm.

39 TROTT, Tony. Don't Say „Wheelchair Bound“. In: New Mobility: The Magazine for active wheelchair users [online]. 4. 9. 2015 [cit. 27. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.newmobility.com/2015/09/dont-say-wheelchair-bound/>.

40 V manuálu používáme kratší termín „tlumočnick znakového jazyka“, jedná se o obsahově stejný termín jako „tlumočnick mezi českým znakovým jazykem a češtinou“.

41 V této souvislosti může být také např. vhodné se dopředu domluvit, kdo a za jakých podmínek tlumočnicka znakového jazyka objedná a zaplatí, co přesně má být úkolem tlumočnicka apod.

Během rozhovoru nebo natáčení

Komunikace s člověkem s postižením může mít svá specifika, která je dobré znát. Následující tipy můžete uplatnit právě při vedení rozhovoru a taktéž při komunikaci během fotografování nebo natáčení.

5. Doporučení společná pro lidi se všemi typy postižení

5.1 Vždy mluvte přímo s člověkem s postižením

Pro člověka s postižením nebude příjemné, pokud na něj budete mluvit prostřednictvím jeho doprovodu (osobního asistenta, tlumočnicka znakového jazyka nebo např. jeho kamaráda).

5.2 Komunikujete s rovnocennými partnery

Komunikujte s člověkem s postižením takovým způsobem, který bude přiměřený věku daného člověka. Nepoužívejte zdvořiliny. Vykejte. Nedokončujte věty člověka, s kterým komunikujete, i když je tempo jeho řeči pomalejší.

5.3 Neprojevujte lítost bez důvodu

Je samozřejmě vhodné, pokud budete během konverzace empatičtí a budete projevovat pochopení. Zvažte však, **zda si daná situace opravdu vyžaduje**, abyste člověku s postižením projevovali lítost a např. říkal: „*Mrzí mě, že musíte žít s postižením.*“ nebo „*Musíte mít velmi těžký život.*“ Člověk s postižením to nemusí vždy vnímat pozitivně.

5.4 Nabídněte svou pomoc, ale nevnucujte ji

Jednou z prvních reakcí mnoha lidí, kteří se setkají s člověkem s postižením, je pokusit se pomoci. Zatímco je toto gesto myšleno zdvořile a přátelsky, ve skutečnosti může být obtěžující. Vždy je lepší se nedřívě zeptat, zda je Vaše pomoc potřeba. Pokud je Vaše pomoc vítána a nevíte, jak přesně pomoci, nebojte se i na toto zeptat.

5.5 Buďte vstřícní

Pro některé lidi s postižením, ale samozřejmě i pro lidi bez postižení, může být spolupráce s novináři něco naprosto nového. Tuto zkušenost jim ulehčíte, pokud budou dopředu vědět, co je hlavním tématem a cílem rozhovoru/natáčení. Také doporučujeme umožnit článek či reportáž autorizovat.

5.6 A hlavně – nebojte se komunikovat s člověkem s postižením

Primárně se nebojte, že se člověka s postižením nějak dotknete nebo že řeknete něco, co se nehodí. Naše doporučení Vám v komunikaci pomohou. Nejdůležitější je ale nezapomínat, že s otevřeností a vstřícným přístupem se správná cesta ke komunikaci vždy najde.

6. Doporučení pro komunikaci s lidmi podle povahy jejich postižení

Přesná pravidla pro kontakt a komunikaci s lidmi s různými typy postižení nemohou být dána. Záleží vždy na mnoha různých okolnostech, jako třeba na rozsahu postižení konkrétního člověka nebo na jeho individuálních možnostech.

6.1 Komunikace s člověkem s tělesným postižením

- Podání ruky⁴² jako gesto přivítání (nebo loučení) může být pro některé lidi s tělesným postižením fyzicky náročné, proto při podání ruky můžete svou ruku natáhnout blíže k člověku s postižením. Pokud vidíte, že člověk s postižením nemůže ruku natáhnout vůbec, s jeho předchozím svolením aktivně uchopte jeho dlaň a přiměřeně stiskněte.⁴³
- Pokud vidíte, že člověk je rukou opřen o berle a udržuje si tak svou stabilitu, můžete podání ruky nahradit dotekem jeho ramena či paže.⁴⁴
- S člověkem s protézou pravé ruky probíhá podání ruky standardním způsobem. Pokud Vám však tento člověk nebo člověk bez pravé končetiny nabídne k podání levou ruku, přirozeně to přijměte.⁴⁵
- Při komunikaci zůstávejte v zorném úhlu člověka, s kterým si povídáte. Otočit se celým tělem, případně i jen otočení hlavy Vaším směrem, může být pro některé lidi s tělesným postižením problematické.
- I v případě jen krátké hovoru s člověkem sedícím na vozíku si dřepněte nebo sedněte, ať máte obličej ve stejné výšce jako on.
- V rozhovoru nepřirovnávejte vozík k autu.
- Také nedávejte najevo své ohromení, jak dobře může člověk vozík ovládat a využít ho. Pro Vás to může být nové, ale pro člověka na vozíku je to každodenní život a může pro něj být nepřijemné neustále poslouchat podobné komentáře.
- Při konverzaci se nebojte používat slova typu jít nebo chodit. Lidé se tělesným postižením tyto výrazy běžně používají.

6.2 komunikace s člověkem se zrakovým postižením

- Komunikaci začínejte jako první, pozdravte a k pozdravu připojte i oslovení člověka se zrakovým postižením, aby věděl, že pozdrav patří jemu. Představte také sebe.

42 BLAKE, Joanne. How to Shake Hands with Someone with a Disability. In: Style for Success, Business Image & Etiquette Training [online]. [cit. 2. 12. 2019] Dostupné z: <https://styleforsuccess.com/blog/how-to-shake-hands-with-someone-with-a-disability/>.

43 Pokud člověk s postižením nebude opětovat stisk vaší dlaně, nebude se zpravidla jednat o netaktnost, ale o nedostatek svalové síly horní končetiny.

44 Naopak není vhodné se dotýkat jiných částí těla, např. nohou nebo hlavy.

45 How to Properly Greet Disabled Business Partners. In: Freedom, Personal Development [online]. 2019 [cit. 5. 12. 2019]. Dostupné z: <https://freedompersonaldevelopment.com/shake-hands/>.

- Pokud se s člověkem se zrakovým postižením během rozhovoru někam přemísťujete, nabídněte mu pomoc s orientací. Pokud Vaši pomoc přivítá, stačí, když nabídnete, aby se lehce zavěsil do Vaší paže a mohl jít krůček za Vámi. Netahejte ho vpřed silou a nechte ho určovat tempo.
- V případě, že provázíte člověka se zrakovým postižením, dbejte na to, aby měl dostatek místa pro bezpečný průchod. Upozorněte ho na případná riziková místa (schody a jejich směr, zúžená místa, sloupy apod.).
- Pokud potřebujete hovor přerušit nebo se na chvíli z místa hovoru vzdálit, vždy na tuto skutečnost člověka se zrakovým postižením upozorněte. V opačném případě může pokládat otázky do prázdné místnosti.
- Pokud si člověk se zrakovým postižením chce sednout, položte ruku, za kterou se Vás drží, na opěradlo židle a danou aktivitu okomentujte.
- Pokud rozhovor probíhá v kanceláři, kde jsou další lidé, informujte člověka se zrakovým postižením o přítomnosti těchto lidí.
- Pokud se v průběhu kontaktu s člověkem se zrakovým postižením pohybujete, přemísťujete, nebo manipulujete s předměty, informujte ho o tom.
- Při konverzaci se nebojte používat slova typu vidět, dívat se, prohlédnout si, číst si. Lidé se zrakovým postižením tyto výrazy běžně používají.
- Nehlaďte vodícího psa bez dovolení. Vodící pes je totiž důležitým pomocníkem pro člověka se zrakovým postižením, a tak ho není vhodné bez svolení jakkoliv rozptylovat.

6.3 Komunikace s člověkem se sluchovým postižením

Před setkáním se **ujistěte, jaký způsob komunikace** bude daný člověk dle povahy svého sluchového postižení preferovat.⁴⁶ Můžete se především setkat s následujícími situacemi:⁴⁷

6.3.1 Komunikace mluvenou formou

- Pokud Váš partner poslouchá Vaše mluvené slovo, může zároveň Vaše slova odezírat. **Použijte tedy následující doporučení i pro případ odezírání.**
- Než začnete komunikovat, navažte s člověkem se sluchovým postižením oční kontakt. Pokud se na Vás nedívá, můžete kontakt navázat dotykem na rameno nebo paži.⁴⁸

46 Je vždy dobré se na způsob preferované komunikace zeptat již před osobním setkáním, jak jsme upozornili v kapitole „Příprava vhodných podmínek pro setkání“. Tento krok je zejména vhodný učinit v případě, kdy člověk se sluchovým postižením bude potřebovat tlumočení do znakového jazyka nebo simultánní přepis. Službu tlumočení nebo přepisu je totiž nutné objednat s dostatečným časovým předstihem.

47 Kronusová M. Otázky a odpovědi [online]. In: ASNEP [cit. 17. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.asnep.cz/otazky-a-odpovedi/>.

48 Naopak není vhodné se dotýkat jiných částí těla, např. nohou nebo hlavy.

- Hned na začátku rozhovoru sdělte téma konverzace. Pokud je v průběhu změníte, informujte o tom a dodejte, jaké téma bude následovat, např.: „*Rád bych s Vámi ještě probral Vaše studium.*“
- Při konverzaci se nebojte používat slova typu mluvit nebo poslouchat. Lidé se sluchovým postižením tyto výrazy běžně používají.
- Mluvte vždy čelem k člověku se sluchovým postižením, není vhodné se během hovoru vzdalovat či otáčet se. V průběhu hovoru taktéž ani neodvracejte zrak, neboť pro člověka se sluchovým postižením je to signál k přerušení či ukončení hovoru.
- Není žádoucí si zakrývat ústa nebo mít v ústech žvýkačku.
- Při rozhovoru nekřičte, jelikož člověk, který je nedoslýchavý, má své technické sluchové pomůcky již nastaveny na optimální hlasitost poslechu. Taktéž u člověka, který je neslyšící, nebude mít zvýšení hlasu žádný efekt.
- Nemluvte příliš rychle nebo příliš pomalu.

6.3.2 Odezírání

- Váš obličej musí být dobře osvětlen, nestavte se zády k oknu nebo jinému silnému zdroji světla.⁴⁹
- Zřetelnější artikulace výrazně napomůže při odezírání. Přehnaná artikulace ale není vhodná.
- Odezírání je namáhavé. Pozornost člověka se sluchovým postižením lze udržet jen omezenou dobu, která se odvíjí od jeho individuálních možností a také vnějších faktorů.⁵⁰ V případě nepřerušovaného hovoru může být doba udržení pozornosti ještě kratší. Z tohoto důvodu dělejte krátké pauzy a v promluvách se s člověkem, který odezírá, střídejte.
- Mluvte v celých, krátkých větách. Jednotlivá slova se odezírají obtížněji než celé věty.
- Ztráta sluchu nezaručuje dobrou dovednost v odezírání. Písemná forma komunikace tudíž může být spolehlivější než odezírání.

6.3.3 Komunikace psanou formou, včetně simultánního přepisu

Pište přiměřeně stručně a výstižně.

49 Pokud by se člověk se sluchovým postižením musel dívat proti světlu a byl oslněn, zhoršilo by to možnost odezírání.

50 Doba udržení pozornosti pro odezírání může být u někoho např. 15 minut, u někoho zase doba kratší nebo naopak delší.

Někteří lidé se sluchovým postižením mohou používat jiný slovosled, vynechávat předložky apod. Nejedná se o jejich neznalost, jsou jen zvyklí na pravidla českého znakového jazyka, který je jiný než čeština.⁵¹

Někteří lidé mohou komunikovat prostřednictvím **simultánního přepisu**, což je služba, při které je mluvená řeč převáděna do písemné podoby v reálném čase.⁵²

6.3.4 Komunikace prostřednictvím tlumočnicka znakového jazyka

- Mluvte přímo na člověka se sluchovým postižením, ne na tlumočnicka znakového jazyka. Musíte však počítat s tím, že člověk se sluchovým postižením se bude dívat na tlumočnicka a Vás bude sledovat jen periferním viděním.

6.4 Komunikace s člověkem s kombinací zrakového a sluchového postižení⁵³

- Někteří lidé s kombinací tohoto postižení mohou mít více zachovanou schopnost vidět, někteří zase schopnost slyšet. Podle rozsahu zrakového nebo sluchového postižení můžete použít výše uvedená doporučení pro lidi se sluchovým nebo zrakovým postižením.
- Lidé s touto kombinací postižení také mohou používat různé komunikační systémy. Jedná se například o mluvenou řeč, psanou formu, simultánní přepis, znakový jazyk nebo také taktilní znakový jazyk⁵⁴ a Lormovu abecedu.⁵⁵
- Pro Vás je důležité si před setkáním zjistit, jaký komunikační způsob daný člověk preferuje a podle toho setkání a způsob komunikace upravit.

51 Někteří uživatelé znakového jazyka mají písemný projev v češtině nestandardní. Čeština je pro ně cizím jazykem. Používají jiný slovosled, při skloňování a časování se dopouštějí chyb, často vynechávají předložky nebo je používají nesprávně. Projevuje se zde vliv znakového jazyka, který je jiný než český jazyk. Porozumění textu pro ně může být obtížné. Jsou však i lidé se sluchovým postižením, kteří písemně komunikují bez obtíží.

Citováno z: FELGEROVÁ, Jana. Jak můžeme komunikovat s lidmi, kteří špatně slyší? In: Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR [online] 2019 [cit. 6. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.snnrc.cz/Hlavni-zasady-pro-komunikaci-se-sluchove-postizenymi>.

52 Přepisovatel simultánně přepisuje mluvenou řeč a člověk s postižením si čte text na notebooku, či jiném zařízení. Simultánní přepis může také probíhat prostřednictvím aplikace, kdy je mluvená řeč přepsána automaticky.

53 Souběžné postižení sluchu a zraku bývá všeobecně považováno za jedno z nejzávažnějších kombinovaných postižení člověka. Při kontaktu s lidmi s duálním smyslovým postižením je třeba brát v potaz, že úroveň komunikačních schopností jednotlivých osob se bude značně lišit, proto je v tomto ohledu obzvláště potřeba respektovat individuální rozdíly a vycházet z potřeb konkrétního člověka.

54 Jedná se o dotykovou variantu znakového jazyka, který je založen na vzájemném kontaktu jedné nebo obou rukou komunikujících, přičemž člověk s kombinací zrakového a sluchového postižení přijímá informace pomocí aktivního „odhmatávání“ jednotlivých znaků.

Citováno z: Taktilní znakový jazyk. In: LORM, Společnost pro hluchoslepé [online] 2015, [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/komunikace-hluchoslepych/taktilni-znakovy-jazyk/>.

55 Lormova abeceda je dotyková abeceda. Mluvíci vyznačuje jednotlivá písmena svým ukazováčkem dotykem do dlaně a na prsty ruky člověka přijímající informace.

Citováno z: Česká verze Lormovy abecedy. In: LORM, Společnost pro hluchoslepé [online]. 2015, [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/komunikace-hluchoslepych/lormova-abeceda/>.

6.5 Komunikace s člověkem s mentálním postižením

- Pro setkání zvolte prostředí, které bude co nejbližší tématu, na které se budete během setkání soustředit. Např. téma práce bude nevhodnější probrat v pracovním prostředí daného člověka, téma bydlení zase v prostředí domácím.
- Je důležité počítat s tím, že se člověk s mentálním postižením může dříve unavit, rozhovor by tedy obecně neměl přesáhnout 15 minut.
- Na začátku rozhovoru řekněte, co se bude dít. Postupujte po malých krocích a snažte se vše vysvětlovat.
- Přizpůsobte se tempu konkrétního člověka s mentálním postižením.
- Mluvte srozumitelně a pomalu. Nepoužívejte cizí slova, dlouhá souvětí, zkratky nebo žargon.
- Vyhněte se abstraktním pojmům. Mluvte konkrétně, můžete si pomoci fotkami, obrázky, piktogramy nebo také poukazováním na určité věci, např. „myslíte přesně tento dům?“ Ukažte na něj.
- Dávejte jednoduché a srozumitelné otázky. Vždy dávejte pouze jednu otázku a počkejte na její odpověď.
- Dávejte otevřené otázky, které nenapovídají odpověď. Pokud nedostanete odpověď, dejte na výběr ze dvou nebo tří možných odpovědí.
- Ověřujte, zda jste správně porozuměli. Ověřujte i to, zda Vám člověk dobře porozuměl.
- Průběžně shrnujte nebo nechte shrnout daného člověka, na co jste společně přišli.
- Nebojte se říct, že nerozumíte. Vyzvěte člověka, s kterým komunikujete k vysvětlení či zopakování.⁵⁶
- Pokud budete člověku s mentálním postižením předávat informace v písemné podobě, je vhodné použít tzv. Easy to Read formu, tj. snadno srozumitelné informace za využití obrázků, piktogramů, jednoduché řeči apod.

6.6 komunikace s člověkem s psychosociálním postižením⁵⁷

- Nespěchejte. Dejte partnerovi dostatek prostoru k zamyšlení a vyjádření.
- Netlačte druhého do témat, která jsou nepříjemná.

56 SPMP ČR. Jak jednat s lidmi s potížemi v komunikaci [dokument pdf]. Praha: Tisk QT Studio s.r.o., 2011 [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: http://www.smpocr.cz/wp-content/uploads/delightful-downloads/2015/06/jak_jednat_s_MP.pdf.

57 Národní ústav duševního zdraví. Mediaguide: Informace, data a příběhy na jednom místě. Na rovinu o duševním zdraví a nemoci [dokument pdf]. Národní ústav duševního zdraví. [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <https://narovinu.net/wp-content/uploads/2019/04/mediaguide.pdf>.

- Když budete mít pocit, že člověk, se kterým komunikujete, ztrácí pozornost, je již vyčerpaný nebo jinak projevuje nepohodu, rozhovor na chvíli přerušete a pokračujte po přestávce.
- Pokud dotazovaný vypadá rozrušeně, rozhovor s ním nevedte. Je-li pro Vás skutečně důležité jej získat, předejte mu na sebe kontakt, aby se Vám případně daný člověk mohl sám ozvat, až se bude cítit lépe. Pokud potřebujete vyjádření k tématu opravdu akutně, je možné se místo toho spojit např. s odborníky na danou problematiku (lékaři, psychologové apod.).
- Vedle případných negativních jevů souvisejících s psychosociálním postižením se v rozhovoru vždy zaměřte také na to, co člověku pomohlo zlepšit jeho stav a zmiňte i pozitivní aspekty v jeho životě.

6.7 Komunikace s člověkem s poruchou autistického spektra⁵⁸

- Pro setkání zvolte klidné prostředí. Příliš mnoho stimulů nebo přítomnost hodně lidí může na člověka s autismem působit rušivě.
- Pro některé lidi s autismem může být náročné své myšlenky a pocity vyjádřit mluveným slovem, proto mohou preferovat psanou formu, včetně vizualizace myšlenek pomocí obrázků, diagramů apod. Na vhodný způsob komunikace se na začátku zeptejte.
- Někteří lidé s autismem mohou mluvit hodně, jiní velmi málo. Tempo a hlasitost řeči může být zcela individuální. Respektujte to.
- Nechávejte dostatečný čas na zpracování informací.
- Vždy dávejte pouze jednu otázku a vyčkejte na odpověď.
- Někteří lidé s autismem mají osobitý způsob komunikace, např. dávají důraz na důležitou informaci tím, že ji několikrát zopakují.⁵⁹ Komunikační styl zkuste pochopit a přizpůsobit se mu.
- Vyjadřujte se jednoznačně a konkrétně, nenaznačujte mezi řádky.
- V klíčových momentech hovoru se přesvědčte, že jste člověku s autismem porozuměli. Sumarizujte řečené, zdůrazněte důležité body hovoru. V případě potřeby nabídněte písemné shrnutí.
- Může se stát, že s Vámi člověk s autismem nebude udržovat oční kontakt nebo oční kontakt bude naopak během konverzace intenzivní. Neznepokojujte se tím.

58 NAUTIS. 1+10 zásad komunikace s lidmi s autismem [dokument pdf]. NAUTIS [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: https://nautis.cz/files/userfiles/PR_osveta/110_zasad_komunikace.pdf.

59 Nebo mohou např. využívat ukončovací rituál na konci věty, kterým dávají najevo, že skončili a druhá strana může pokračovat (např. „Víš to?“, a čekají na reakci: „Ano, vím.“).

- Lidé s autismem mají někdy problém s rozpoznáním toho, co ze svých myšlenek mohou říct nahlas a co si mohou pouze myslet. Mohou Vám říkat nemilé věci, i když jste jim sympatičtí. Neurážejte se.
- Lidé s autismem nemusejí někdy zdravít, děkovat, omlouvat se či mlčet ve chvílích, kdy to očekáváte. Takové chování není projevem nezdvořilosti, ale obtíží ve vyhodnocování sociální situace.
- Někteří lidé s autismem neumí zachovat během konverzace vhodnou vzdálenost, stojí příliš daleko, nebo příliš blízko. Většina lidí s autismem si narušení intimní zóny neuvědomuje a neurazí se, pokud je na to slušně a věcně upozorníte. Pokud informaci člověk s autismem přesto nerespektuje, můžete se k němu natočit bokem, abyste se cítili příjemněji. Stejně tak i vy respektujte specifickou osobní zónu lidí s autismem.
- Během konverzace se vyhněte nevyžádaným dotekům.
- Pro některé lidi s autismem nemusí být Vaše neverbální komunikace (tón, gesta, mimika) čitelná. Svůj názor raději jednoznačně vyslovte.
- Počítejte s tím, že si řeč těla lidí s autismem můžete vykládat nesprávně. Mohou např. výrazně gestikulovat nebo působit smutně. To ale nemusí korespondovat s jejich pocity nebo myšlenkami. Pokud cítíte potřebu, tak se na jejich pocity raději zeptejte.

6.8 Komunikace s člověkem s narušenou komunikační schopností

- Narušenou komunikační schopností mohou být např. nápadnosti v plynulosti řeči (kocktavost, breptavost), v respiraci při řeči atd.⁶⁰ Narušená komunikační schopnost se může projevovat také v oblasti porozumění (např. u afázie), ale také obtížemi se čtením (dyslexie).
- Na narušenou komunikační schopnost **neupozorňujte**. Váš komunikační partner sám ví, že tuto potenciální překážku v komunikaci má a Vaše upozornění by jeho projev mohlo ještě zhoršit.
- Dejte Vašemu komunikačnímu partnerovi prostor vyjádřit se. **Neskákejte mu do řeči, nedokončujte za něj věty**. Ačkoliv mu takto chcete pomoci, může ho to naopak stresovat a být mu to nepříjemné.
- **Nebojte se říci, že jste nerozuměli** a člověka, se kterým komunikujete, poprosit, aby Vám to, co říkal, zopakoval.
- Pokud jste nerozuměli opakovaně, **nebojte se krátce shrnout, co člověk říkal**, a zeptat se, zda jste správně porozuměli.
- Pokud je potřeba, aby si Váš komunikační partner přečetl nějaký text, **dopřejte mu dostatek času, nespěchejte na něj**. Pokud je to možné, **nabídněte text i v elektronické podobě dopředu**.

60 Lechta, V.(2003b). Základní vymezení oboru logopedie. In Škodová, E., Jedlička, I. a kol.: Klinická logopedie. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

Fotografování a natáčení

To, jak budou lidé s postižením zobrazeni na fotografiích a videích, má stejný vliv na společenské vnímání jako způsob, kterým se o těchto lidech píše nebo mluví. Podívejte se na následující doporučení:

- Vždy zobrazujte lidi s postižením s respektem a důstojně.
- Zvažte, jak může fotografie na čtenáře působit a zda skutečně odpovídá dané situaci.
- Pokud to odpovídá daným okolnostem, použijte fotografie zobrazující lidi s postižením pozitivně, nikoliv jako oběti nebo někoho, kdo by měl být litován.
- Když natáčíte, vyhněte se tomu, že kameru zaměříte na vozík nebo na jiné pomůcky. To doporučujeme udělat jen v případě, že je to pro příběh nějak zásadní. Soustředte se na člověka, ten je pro příběh nejdůležitější.

Závěrem

Závěrem bychom Vám chtěli poděkovat za čas, který jste četbě manuálu věnovali, a také za to, že na naše doporučení budete myslet při Vaší práci v médiích.

Poděkování za spolupráci

Také děkujeme za všechny cenné připomínky a podněty lidem s osobní nebo odbornou zkušeností, kteří s námi na přípravě toho Manuálu spolupracovali. Jmenovitě děkujeme:

Mgr. Karin Bednarzová, Jinak, o. p. s.

Ing. Veronika Borkovcová, předsedkyně Unie Roska Liberec

Mgr. Jiří Černý, člen poradního orgánu veřejného ochránce práv 2018 až 2020

Mgr. Věra Dejmková, vedoucí sociálních služeb, Život bez bariér, z. ú.

Mgr. Nicole Fryčová, předsedkyně odborné skupiny pro přístupnost veřejné správy a veřejných služeb, vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením

Doc. PaedDr. Vanda Hájková, Ph.D., zástupkyně vedoucího pro prezenční studium, katedra speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy

Mgr. Marina Hofmanová, Syndikát novinářů ČR

Mgr. Tereza Hrušková, koordinátor služeb pro studenty s SPU a psychickým onemocněním, Poradenské centrum Alfons, ICV Vysoké učení technické v Brně

Mgr. Andrea Hudáková, Ph.D., ředitelka Ústavu jazyků a komunikace neslyšících, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Mgr. Lucie Jílková Ph.D., Ústav pro jazyk Český, Akademie věd České republiky

Bc. Tereza Kalivodová, DiS., referentka pro studenty s tělesným postižením, IPSC - Centrum Carolina, Univerzita Karlova

Ladislav Kratochvíl, ředitel ORBI PONTES, z. s.

Edita Müllerová, předsedkyně spolku Revma Liga Česká republika, z. s.

Mgr. Alena Nosková, vedoucí provázení, SKOK do života, o. p. s.

Ing. Martin Novák, Česká unie neslyšících, z. ú.

Mgr. Svatava Panská, pedagogický pracovník, katedra aplikovaných pohybových aktivit, Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci

Mgr. Lucia Pastieriková, Ph.D., odborná asistentka, ředitelka Centra podpory studentů se specifickými potřebami Univerzity Palackého v Olomouci

Mgr. Ivana Recmanová, členka poradního orgánu veřejného ochránce práv 2018 až 2020

Pavλίna Spilková, prezidentka Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP), z. s.

Mgr. Věra Strnadová, bývalá prezidentka ASNEP, z. s., autorka odborných publikací

Mgr. Petr Třešňák, zástupce šéfredaktora časopisu Respekt, zakladatel spolku Děti úplňku, z. s.

Jiří Vencí, člen poradního orgánu veřejného ochránce práv 2018 až 2020

Mgr. Šárka Vohlídalová, vedoucí centra Carolina, Univerzita Karlova

doc. PhDr. Věra Vojtová, Ph.D., vedoucí katedry speciální a inkluzivní pedagogiky, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Mgr. Agáta Zajíčková, členka poradního orgánu veřejného ochránce práv 2018 až 2020

Bc. Mgr. Alexander Zvonek, Ph.D., vedoucí sekce a jazyka kultury neslyšících pro středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky Teiresiás, Masarykova univerzita

Mgr. Jan Žáček, konzultant a lektor ve strategické komunikaci

Zdroje

Knihy, monografické publikace

KROUPOVÁ, Kateřina. *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). 328 s. ISBN 978-80-247-5264-8.

Lechta, V. Základní vymezení oboru logopedie. In Škodová, E., Jedlička, I. a kol.: *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

OLIVER, Michael. *Understanding Disability: From Theory to Practice*. 1. vyd. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1996. 192 s. ISBN 0312158033.

PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 219 s. ISBN 978-80-210-6344-0.

SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. 155 s. ISBN 978-807-3676-919.

STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění: publikace na podporu Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením*. 2. dopl. vyd. Praha: Helix, 2001. 158 s. ISBN 80-903-0350-1.

Světová zdravotnická organizace. *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF*. Praha: Grada, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1587-2.

VOJTOVÁ, V. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. Brno: Press Muni, 2010. 330 s. pedagogická. ISBN 978-80-210-5159-1.

Elektronické zdroje, web

BLAKE, Joanne. How to Shake Hands with Someone with a Disability. In: *Style for Success, Business Image & Etiquette Training* [online]. [cit. 2. 12. 2019] Dostupné z: <https://styleforsuccess.com/blog/how-to-shake-hands-with-someone-with-a-disability/>

CET. Leitfaden für Medienschaffende in Luxemburg [dokument pdf]. Luxemburg, 2018 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <http://cet.lu/wp-content/uploads/2018/06/Leitfaden.pdf>

Co je znakový jazyk, znakovaná čeština. In: *Ruce.cz*. [online]. Praha, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>

Česká verze Lormovy abecedy. In: *LORM, Společnost pro hluchoslepé* [online]. 2015, [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/komunikace-hluchoslepych/lormova-abeceda/>

Disability Service Commission – Government of Western Australia. Words that work: A guide for media [dokument pdf]. West Australia, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.disability.wa.gov.au/Global/Publications/Understanding%20disability/words_that_work_media_guide.pdf

FELGEROVÁ, Jana. Jak můžeme komunikovat s lidmi, kteří špatně slyší? In: *Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR* [online] 2019 [cit. 6. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.snnrc.cz/Hlavni-zasady-pro-komunikaci-se-sluchove-postizenymi>

How to Properly Greet Disabled Business Partners. In: *Freedom, Personal Development* [online]. 2019 [cit. 5. 12. 2019]. Dostupné z: <https://freedompersonaldevelopment.com/shake-hands/>

Jste nevidomý nebo slepý? In: *Okamžik* [online]. Praha, 2013 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/Komunikace/jste_nevidomy_nebo_slepy.html

Kronusová M. Otázky a odpovědi [online]. In: *ASNEP* [cit. 17. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.asnep.cz/otazky-a-odpovedi/>

KRHUTOVÁ, Lenka. Argumentační základna pro prosazování a realizaci antidiskriminačních opatření ve vztahu k lidem se zdravotním postižením v ČR [dokument pdf]. Olomouc: Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených Olomouc, 2005 [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.nrzp.cz/dokumenty/Argumentacni_zakladna.pdf

QUIP. Na slovech záleží [online]. Praha, 2015 [cit. 22. 10. 2020]. Dostupné z: <https://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/031/003966.pdf?seek=1490269077>

NAUTIS. 1+10 zásad komunikace s lidmi s autismem [dokument pdf]. NAUTIS [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: https://nautis.cz/files/userfiles/PR_osveta/110_zasad_komunikace.pdf

Národní ústav duševního zdraví. Mediaguide: Informace, data a příběhy na jednom místě. Na rovinu o duševním zdraví a nemoci [dokument pdf]. Národní ústav duševního zdraví. [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <https://narovinu.net/wp-content/uploads/2019/04/mediaguide.pdf>

Národní ústav pro vzdělávání. Výuka českého jazyka pro žáky se sluchovým postižením: čeština jako druhý jazyk [online]. 1. vydání. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2018 [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z:

<https://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=83791&view=14026>

Novela zákona o znakovém jazyce. In: ASNEP [online]. 2008 [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <http://www.asnep.cz/novela-zakona-o-znakovem-jazyce/2008/10/10/>

Odezírání není čtení ze rtů. In: *Blog - iDNES.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2019-10-22]. Dostupné z: <https://ztlumeno.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=546109>

SPMP ČR. Jak jednat s lidmi s potížemi v komunikaci [dokument pdf]. Praha: Tisk QT Studio s.r.o., 2011 [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: http://www.spmpr.cz/wp-content/uploads/delightful-downloads/2015/06/jak_jednat_s_MP.pdf

Read ADA Publications & Fact Sheets. Guidelines for Writing about People with Disabilities. [dokument pdf]. USA, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: [https://adata.org/sites/adata.org/files/files/Writing%20about%20People%20with%20Disabilities%2C%20final%202018\(2\).pdf](https://adata.org/sites/adata.org/files/files/Writing%20about%20People%20with%20Disabilities%2C%20final%202018(2).pdf)

Reporting it right, Media Guidelines for portraying people with disability [online]. State Government Victoria, 2017 [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <https://providers.dhhs.vic.gov.au/sites/default/files/2017-11/Reporting-it-right-media-guidelines-interactive.pdf>

Taktilní znakový jazyk. In: *LORM, Společnost pro hluchoslepy* [online] 2015, [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/komunikace-hluchoslepych/taktilni-znakovy-jazyk/>

TROTT, Tony. Don't Say „Wheelchair Bound“. In: *New Mobility: The Magazine for active wheelchair users* [online]. 4. 9. 2015 [cit. 27. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.newmobility.com/2015/09/dont-say-wheelchair-bound/>

Disabilities. In: World Health Organization [online]. 2020 [cit. 17. 01. 2020]. Dostupné z: <https://www.who.int/topics/disabilities/en/>

Právní předpisy

zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, přijatá 13. prosince 2006 v New Yorku, vyhlášená pod č. 10/2010 Sb. m. s.